

The Prospect of China's Strategic Presence in Southwest Asia and Its Impact on Iran's National Security

Seyed Hamzeh Safavi*

Assistant Professor, Department of
Regional Studies, University of
Tehran, Iran, Tehran, Iran

Amirhossein Elhami

Assistant Professor, Department of
Geography, Environment and Passive
Defense, Research Institute for the
Sciences and Education of the Holy
Defense, Tehran, Iran

Ahmad Ramezani

Ph.D Student, Regional Studies,
University of Tehran, Tehran, Iran

Introduction

Since the late 1970s, China has steadily expanded its power and influence, now reaching beyond East Asia and even the broader Asian continent. As a country's power increases, its role and position

* Corresponding Author: safavi@ut.ac.ir

How to Cite: Seyed Hamzeh Safavi, Amirhossein Elhami & Ahmad Ramezani, (2025), "The Prospect of China's Strategic Presence in Southwest Asia and Its Impact on Iran's National Security", *Political Strategic Studies*, Vol. 13, No. 51, 239-282. Doi: [10.22054/QPSS.2024.76352.3325](https://doi.org/10.22054/QPSS.2024.76352.3325).

in global and regional relations inevitably follow. In this context, the People's Republic of China is widely regarded as an emerging power

striving to solidify its regional position while also enhancing its influence in Southwest Asia. China's engagement in Southwest Asia has transcended economic and trade activities, evolving into a more multifaceted and complex presence. This region holds strategic importance for China due to its geostrategic position, serving as a critical bridge connecting Central Asia, Europe, and Africa. Leveraging a variety of tools and strategies, China is working to integrate and strengthen its strategic presence in Southwest Asia in line with its national interests. In light of China's rivalry with the U.S. and the implications of its regional presence for the national security of the Islamic Republic of Iran, it becomes essential to analyze the dimensions, mechanisms, and effects of China's activities in Southwest Asia. Such an examination can provide policymakers with valuable insights to better anticipate future developments and identify both opportunities and threats arising from China's regional presence. In this respect, the present study aimed to explore the impact of China's strategic presence in Southwest Asia on the national security of the Islamic Republic of Iran.

Literature Review

Many studies address China's presence and strategy, with some specifically focusing on the Southwest Asia region. These studies explore various aspects of China's policies, strategies, goals, and requirements for establishing its presence in the region. A review of

the existing literature reveals a wealth of related research, much of which examines diverse aspects of China's activities in Southwest Asia. However, some of these studies are historically outdated and fail to account for the evolution of China's strategy since 2013, particularly following the launch of the Belt and Road Initiative (BRI) and the establishment of the Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB). These developments mark a significant shift in China's regional approach, necessitating the revision and adjustment of certain variables in previous studies. Despite their limitations, these earlier studies are still valuable for shedding light on specific aspects of China's strategic presence. More recent studies in the field overlap with the current research to varying degrees. Nevertheless, the key innovation and distinguishing feature of the present research lies in its effort to develop and outline possible scenarios of China's strategic presence in the region. Furthermore, it aimed to assess the impact of these scenarios on the national security of the Islamic Republic of Iran.

Materials and Methods

The research onion model, developed by Saunders et al. (2019), is a prominent model for selecting research methodologies in the social sciences and humanities. Melnikovas (2018) adapted the research onion model to align with the field of future studies. The current study relied on Melnikovas' adaptation of the research onion model. As an exploratory research, the present study used a mixed methods research design with a medium-term time horizon of 10 years. The

data was collected through a combination of documentary and field research.

Results and Discussion

This research aimed to examine the impact of China's strategic presence in Southwest Asia on the national security of the Islamic Republic of Iran. Relying on the interviews and documentary research, the analysis identified 67 driving forces influencing China's future presence in the region, along with 7 major global-regional trends. Based on these driving forces and trends, a questionnaire was developed and then evaluated by 35 experts. Their validity was confirmed using the Lawshe coefficient for 55 driving forces and trends, while Cronbach's alpha was used to confirm their reliability. By calculating the geometric mean of 55 driving forces and trends, the significance threshold was determined to be 3.57, while the uncertainty threshold was set at 2.69. Based on the importance–uncertainty method proposed by Martilla and James, 22 driving forces and trends surpassed these thresholds. In the next phase, the Friedman test was used to rank and refine the driving forces, resulting in the selection of 7 key driving forces. The qualitative aspects of these forces were then analyzed, and a cross-impact analysis matrix questionnaire was designed and distributed to 10 experts. The responses were processed using ScenarioWizard software, generating a balanced cross-impact matrix with 4 scenarios, all of which exhibited zero inconsistency. Finally, each scenario was delineated, detailed, and evaluated.

Among the four scenarios, the first is the most desirable, the second is moderate and possible, the third is possible, and the fourth

represents the worst scenario for the national security of the Islamic Republic of Iran. Each scenario carries distinct implications for Iran's national security. The first scenario, called *the Rise of the Dragon*, suggests that China's transit role, investments, and military–security cooperation with Iran will significantly enhance Iran's national security. The second scenario, namely *the Dragon's Dream*, portrays China's balanced policy to expand interactions with all countries, which could adequately provide Iran's national security. The most likely scenario, however, indicates limited Chinese investments in the Islamic Republic of Iran. In this scenario, Iran's role as a corridor will be minimal, functioning primarily as a complement to other countries. Finally, the fourth scenario (i.e., *the Dragon in the Cage*) would have the most detrimental impact on Iran's national security. Under this scenario, regional countries would dominate in areas such as investment, energy imports, and military–security cooperation with China. Iran–China relations would be restricted to energy exports and minimal goods imports.

Conclusion

In the 10-year horizon, China's priorities are expected to focus on several key areas. In the economic and technological infrastructure domain, China will work to enhance its influence and investments. In the military–security sphere, China will be prioritize increasing its influence and protecting its assets and national interests. In the social realm, China aims to maintain a positive image and the Chinese discourse, while in the political sphere, it will seek stability and neutrality. These priorities are supposed to have impact on

China's relations with the Islamic Republic of Iran and with the broader region.

Acknowledgments

The authors would like to express their gratitude to the Research Center for Science and Studies of the Holy Defense for providing the resources and support necessary to conduct this research.

Keywords: China, Southwest Asia, Iran, National Security, Scenario

چشم‌انداز حضور راهبردی چین در جنوب غرب آسیا و تاثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

سید حمزه صفوی* استادیار گروه مطالعات منطقه‌ای دانشگاه تهران، تهران، ایران

امیرحسین الهامی استادیار گروه جغرافیا، محیط زیست و پدافند غیرعامل، پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس، تهران، ایران

احمد رمضانی دانشجوی دکتری مطالعات منطقه‌ای دانشگاه تهران، تهران، ایران

چکیده

در این پژوهش روش تحقیق آمیخته (کمی - کیفی)، راهبرد تحقیق اکتشافی، افق زمانی آن میان‌مدت (ده‌ساله) و جمع‌آوری داده‌ها نیز آمیخته (اسنادی - میدانی) است. ابتدا با مطالعه اسنادی و همچنین مصاحبه، ۶۷ پیشران حضور راهبردی چین در ۸ مولفه PESTEL+DS (سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فناوری، زیست محیطی، حقوقی، دفاعی و امنیتی) به علاوه ۷ روند جهانی - منطقه‌ای شناسایی شد. سپس با پرسشنامه (۳۵ نفر)، اثرگذاری، اهمیت و عدم قطعیت هر یک از پیشران‌ها مشخص شد (طبق ضریب لاوش؛ روایی ۵۵ پیشران - روند تایید شده و ۱۹ پیشران - روند روایی مورد نظر را کسب نکردند). در مجموع ۲۲ پیشران - روند اهمیت و عدم قطعیت بالاتر از ارزش آستانه را کسب کردند. با استفاده از آزمون فریدمن، ۷ پیشران نهایی انتخاب و حالت‌های کیفی آنها استخراج شد. در نهایت ۴ سناریو با ناسازگاری صفر با پرسشنامه ماتریس، تاثیر متقاطع و نرم‌افزار سناریو ویزارد ترسیم و تدوین شده و تاثیرات آنها بر امنیت ملی ج.ا.ا. مورد ارزیابی قرار گرفت.

واژگان کلیدی: چین، جنوب غرب آسیا، جمهوری اسلامی ایران، امنیت ملی، سناریو.

مقدمه

افزایش رقابت ژئوپلیتیک بین قدرت‌های بزرگ، تعدد فزاینده بحران‌های به هم پیوسته در سراسر جهان و کاهش مشارکت قدرت‌های غربی در درگیری‌های مختلف خارج از اروپا راه را برای بازگشت به چندقطبی هموار کرده است. به گفته رئیس جمهور چین، جهان امروز در حال گذار از تحولات عمیقی است که در قرن سابق دیده نشده است. ویژگی اصلی این نظم جهانی پس‌اگرایی، شبکه سیال و موقعیتی از روابط استراتژیک بین قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای است که عمده‌تأ مبتنی بر ملاحظات عمل‌گرایانه و نه ایدئولوژیک است. چین برخلاف آمریکا روابط خوبی با همه کشورهای منطقه برقرار کرده است.

جهان به‌عنوان کلی یکپارچه همواره شاهد ظهور و افول قدرت‌های بزرگ بوده و جنوب غرب آسیا به‌عنوان منطقه‌ای استراتژیک نیز به صورت مستمر رقابت قدرت‌های بزرگ را به خود دیده است. در تمامی دوره‌های تاریخی گذشته قدرت‌های بزرگ همواره نفوذ را ابزار معقولی در راستای کسب منافع بیشتر مدنظر قرار داده و در مسیر به‌دست آوردن جایگاه برتر در معادلات منطقه‌ای و جهانی اقدامات راهبردی را توشه راه ساخته‌اند. چین به‌عنوان قدرتی بزرگ در عرصه بین‌المللی؛ اقداماتی را برای حفظ، کسب و به حداکثر رساندن قدرت و منافع خود در پیش گرفته است.

پس از گذشت چهار دهه افزایش قدرت (از اواخر دهه ۱۹۷۰)، چین به فراتر از منطقه شرق آسیا یا حتی قاره آسیا فکر می‌کند. با در نظر گرفتن این نکته که با افزایش قدرت یک کشور نقش و جایگاه آن نیز در عرصه مناسبات جهانی - منطقه‌ای افزایش می‌یابد، جمهوری خلق چین قدرتی نوظهور محسوب می‌شود که به تبع رشد مولفه‌های قدرت خود سعی دارد جایگاه خود در منطقه جنوب غرب آسیا را بهبود بخشد. ابعاد حضور این کشور در منطقه جنوب غرب آسیا از اقتصاد و تجارت صرف گذر کرده و به صورت تدریجی بر پیچیدگی آن افزوده می‌شود.

با توجه به موقعیت ژئواستراتژیک جنوب غرب آسیا و ایفای نقش پل ارتباطی میان آسیا، اروپا و آفریقا، این منطقه اهمیت درخور توجهی برای چین دارد. چین با ابزارهای خود در حوزه‌ها و ابعاد مختلف سعی دارد حضور راهبردی خود را در جنوب غرب آسیا در راستای منافعش تثبیت و تقویت کند. به دلیل رقابت این کشور با ایالات متحده و

همچنین اثرپذیری منافع و امنیت ملی ج.ا.ا از حضور چین در منطقه، بررسی ابعاد و سازوکارهای حضور این کشور و همچنین اثرات آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، می‌تواند شناخت متولیان امر را برای رویارویی با رویدادهای آتی افزایش داده و فرصت‌ها و تهدیدهای این حضور را آشکار سازد. به همین ترتیب هدف اصلی این پژوهش، تأثیرات حضور راهبردی چین در منطقه جنوب غرب آسیا بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران است.

پیشینه پژوهش

در رابطه با حضور و راهبرد چین به صورت کلی منابع و آثار بسیاری وجود دارد که بخشی از آنها به صورت مشخص بر منطقه جنوب غرب آسیا متمرکز هستند. این آثار با رویکردهای متفاوت هر کدام جنبه‌ای از سیاست، راهبرد، اهداف و الزامات حضور این کشور در منطقه را مورد مذاقه قرار داده‌اند. به عنوان مثال چوچو ژانگ و چاووی شیائو (۲۰۱۹) در مقاله «نقش جدید چین در منطقه خاورمیانه: مباحثه‌ای سیاسی»، معتقدند نقش چین در حال حاضر بسیار مبهم بوده و این امر حاکی از نگرانی چین نسبت به حفظ سیاست ریسک‌گریزی با هدف عدم تبدیل کشورهای خاورمیانه یا بازیگران بین‌المللی در منطقه مانند ایالات متحده به یک نیروی متخاصم است.

مارتینا پانیژیلا (۲۰۱۸) در مقاله «فعالیت‌های سیاست خارجی چین در خاورمیانه: ایجاد امنیت انرژی یا یک قدرت نوظهور مسئول؟»، انگیزه‌های سیاست خاورمیانه‌ای چین را توضیح می‌دهد و نشان می‌دهد که اگرچه چین حضور خود را در منطقه افزایش می‌دهد، اما هنوز آماده نیست به یک نیروی اصلی در شکل‌گیری سیاست‌های منطقه تبدیل شود. تیم نیبلاک (۲۰۲۰) در مقاله «چین و خاورمیانه: یک راهبرد جهانی که در آن خاورمیانه جایگاه قابل توجه اما محدودی دارد» معتقد است رابطه با کشورهای خاورمیانه برای چین بسیار قابل توجه، اما با این حال برای منافع بسیار مهم دولت چین ثانویه است.

جین لیانگشیانگ (۲۰۱۷) در مقاله «نقش چین در خاورمیانه: مباحث جاری و روندهای آتی»، معتقد است سهم چین در ثبات و امنیت منطقه بسیار زیاد است و نقش آن در

خاورمیانه را می‌توان ترکیبی از یک شریک اقتصادی عمده، یک واسط با حضور کمرنگ و یک تأمین‌کننده متوسط اما مهم کالاهای عمومی - امنیتی توصیف کرد.

افشین مولوی (۲۰۲۰) در مقاله «ورود اژدها: نفوذ رو به رشد چین در خاورمیانه و شمال آفریقا»، معتقد است در سراسر منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا، چین در حوزه‌های راهبردی، تجاری و سیاسی حضور خود را پررنگ کرده است. وضعیت چین همچنان به‌عنوان خریدار عمده نفت، گاز و پتروشیمی از منطقه ادامه خواهد یافت و به دنبال مشارکت برای تقویت امنیت طولانی‌مدت انرژی خود خواهد بود.

مقاله کریستینا لین (۲۰۱۳) با عنوان «تغییر راهبردی چین به سمت منطقه چهار دریا: پادشاهی میانه وارد خاورمیانه می‌شود» به این موضوع می‌پردازد که چگونه ردپای فزاینده پکن بر منافع ایالات متحده تأثیر می‌گذارد. وی معتقد است در حالی که حضور ایالات متحده در خاورمیانه شروع به کاهش می‌کند، چین بی‌سروصدا در حال بسط نفوذ خود است.

یان برمن (۲۰۱۹) در مقاله «چین در خاورمیانه؛ بازطراحی سیاست منطقه‌ای»، به بررسی نحوه تعامل چین با کشورهای منطقه مخصوصاً افزایش مشارکت در حوزه انرژی سه کشور عربستان، کویت و عمان می‌پردازد.

حسین سلیمی و لیلا رحمتی پور (۱۳۹۳) در مقاله «بررسی مقایسه‌ای استراتژی انرژی چین و ایالات متحده آمریکا و تأثیر آن بر جایگاه خلیج فارس» معتقدند ایالات متحده استراتژی خود را بر کاهش وابستگی به واردات انرژی معطوف ساخته است. چین نیز به‌واسطه رشد اقتصادی به‌نوبه خود به منابع انرژی خلیج فارس وابسته است، اما دو کشور راهبردی متفاوت را در پیش گرفته‌اند.

علیرضا سلطانی؛ مریم درخشنده لزرجانی و محمد ره‌گوی (۱۳۹۰) در مقاله «جایگاه انرژی در سیاست خاورمیانه‌ای چین» معتقدند هراس از قطع ناگهانی جریان نفت (کمبود شدید انرژی و افزایش قیمت‌ها)، یکی از محرک‌های راهبرد چین است. چین در رابطه با واردات نفت از مناطق بی‌ثبات مانند خاورمیانه، آسیای مرکزی و آفریقا آسیب‌پذیر است. با بررسی آثار موجود در حیطه موضوعی این پژوهش می‌توان این‌گونه نتیجه‌گیری کرد که غالب آنها به بررسی جوانب مختلف حضور چین در منطقه جنوب غرب آسیا

اختصاص دارند. برخی از این آثار از نظر تاریخی قدیمی بوده و تحول راهبرد چین از سال ۲۰۱۳ یعنی به صورت مشخص از زمان ایجاد ابتکار کمربند و راه و بانک سرمایه گذاری زیرساختی آسیایی را مدنظر قرار نداده اند و برخی متغیرهای آنها نیاز به جرح و تعدیل دارد. با این حال در روشن کردن برخی ابعاد حضور راهبردی چین حائز اهمیت هستند. گرچه آثار جدیدتر در حوزه موضوعی پژوهش نیز هر کدام به نسبت های مختلف با این پژوهش همپوشانی متفاوت دارند، اما مهم ترین ویژگی متمایزکننده و نوآوری این پژوهش، گردآوری آنها برای بررسی تاثیر سناریوهای حضور راهبردی چین در رابطه با امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران است. به همین ترتیب می توان اینگونه نتیجه گیری کرد که به دلیل در دست نداشتن چشم اندازی از حضور راهبردی چین در منطقه و همچنین اثرپذیری امنیت ملی ج.ا.ا از این حضور راهبردی، این پژوهش به دنبال شناخت و آگاهی از اثرگذاری این پدیده مهم بر امنیت ملی ج.ا.ا است.

مبانی مفهومی

در پژوهش های آینده پژوهی دو دیدگاه کلی در مورد استفاده از مبانی نظری وجود دارد. برخی از محققان این حوزه معتقدند که استفاده از مبانی نظری در پژوهش های آینده پژوهی ممکن و گاهی حتی ضروری است؛ در حالی که گروهی دیگر، بهره گیری از نظریات را ناممکن و به طور عمده محدودکننده می دانند. گروه نخست استدلال می کنند که چون آینده بر اساس گذشته و حال شکل می گیرد، استفاده از مبانی نظری در این زمینه ممکن است (حاجیان، ۱۳۹۱: ۲۱۴). در مقابل، گروه دوم بر این باورند که به دلیل ارتباط عمیق آینده پژوهی با تصور، رویکرد غیرخطی به تاریخ و امکان ارائه آینده های بدیل، این رشته نمی تواند در چارچوب نظری محدود شود. این گروه معتقد است که استفاده از چارچوب نظری/مفهومی در پژوهش های آینده نگرانه غیرممکن است (موسوی نیا، ۱۳۹۸: ۱۵۸-۱۵۶).

با توجه به گستردگی حوزه موضوعی این پژوهش که شامل بررسی تأثیر حضور راهبردی چین در جنوب غرب آسیا بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران و شناسایی سناریوهای بدیل آن می شود، محدود کردن چارچوب پژوهش به نظریه نمی تواند نتیجه

مطلوبی به همراه داشته باشد. بنابراین در ادامه، مبانی مفهومی آینده‌پژوهی (سناریونویسی) به عنوان روش مورد استفاده در این پژوهش تشریح می‌شود.

آینده‌پژوهی

آینده‌پژوهی مطالعه نظام‌مند آینده‌های ممکن، محتمل و مطلوب از جمله جهانی‌ها و اسطوره‌هایی است که زیربنای هر آینده می‌باشد. در پنجاه سال اخیر، مطالعه آینده از پیش‌بینی آینده به ترسیم آینده‌های بدیل حرکت کرده است (Masini, 1993; Bell, 1997; Saul, 2001; Inayatullah, 2000; Sardar, 1999; 1996a). *وندل بل* آینده‌پژوهی را کشف یا ابداع، بررسی و ارزیابی و پیشنهاد آینده‌های ممکن، محتمل و مطلوب معرفی می‌کند (Bell, 2003: 73). *مایکل گوده* آینده‌پژوهی را به عنوان شناخت حالت‌های ممکن و انتخاب از میان آنها به منظور هدایت کنش‌های موجود تعریف می‌کند (Godet, 2006: 27).

در حالی که بسیاری از مطالعات آینده در راستای کاهش ریسک و اجتناب از آینده‌های منفی (به ویژه در بدترین حالت) استقبال می‌کنند، برخی دیگر فعالانه به سمت ایجاد آینده‌های مطلوب و چشم‌اندازهای مثبت از آینده حرکت می‌کنند (Masini, 1983: 19). آینده‌پژوهی را می‌توان درختی دارای شاخه‌های متعدد در نظر گرفت که این شاخه‌ها همان احتمالات بدیل محسوب می‌شوند. آینده هنوز تا حدی باز است، زیرا ویژگی‌های آن به رویدادهای تصادفی و انتخاب‌های انسانی بستگی دارد. وظیفه آینده‌پژوه این است که این درخت و شاخه‌های آن را به طور کلی بررسی کند. شاخه‌های آن سناریوهای بدیلی را تعریف می‌کنند که ممکن است بخواهیم آنها را محقق کرده یا از آنها اجتناب کنیم. به طور خلاصه، آینده‌پژوهی سعی دارد آینده‌های ممکن بدیل را ترسیم و احتمال یا ترجیح / مطلوبیت آینده‌های بدیل را ارزیابی کند (Bell, 1997; Cornish, 1969).

آینده‌پژوهی دنبال این است که چه چیزی باعث تغییر می‌شود، به عبارت دیگر فرآیندهای پویا و زیربنایی تحولات تکنولوژیک از یک سو و تغییرات در نظم‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی از سوی دیگر چیست؟ آینده‌پژوهی همچنین از

یک طرف به دنبال تعیین این موضوع است که چه تغییرات پیش‌بینی شده ممکن باشد پذیرفته شود، زیرا آنها خارج از کنترل انسان هستند و از طرف دیگر چه چیزی می‌تواند تحت کنترل انسان قرار گیرد. آینده‌پژوهی به دنبال کشف پیامدهای پیش‌بینی نشده، ناخواسته و ناشناخته کنش اجتماعی نیز هست. بنابراین، آینده پژوهان تلاش می‌کنند اهداف و ارزش‌ها را روشن کنند، روندها را توصیف کنند، شرایط را توضیح دهند، تصاویر بدیلی از آینده تدوین کنند و جایگزین‌های سیاست را ابداع، ارزیابی و انتخاب کنند (Bell, 1996b: 10).

سناریونویسی

اصطلاح سناریو اغلب برای توصیف سیر آینده رویدادها در مورد یک پیش‌ران واحد استفاده می‌شود. سناریو توسط بسیاری از نویسندگان توصیف یک موقعیت احتمالی آینده تعریف شده است (Greeuw et al., 2000: 7). هدف سناریوها ایجاد جهت‌گیری در مورد تحولات آینده از طریق مشاهده برخی عوامل کلیدی مرتبط است. در این فرآیند باید به سه نکته توجه کرد:

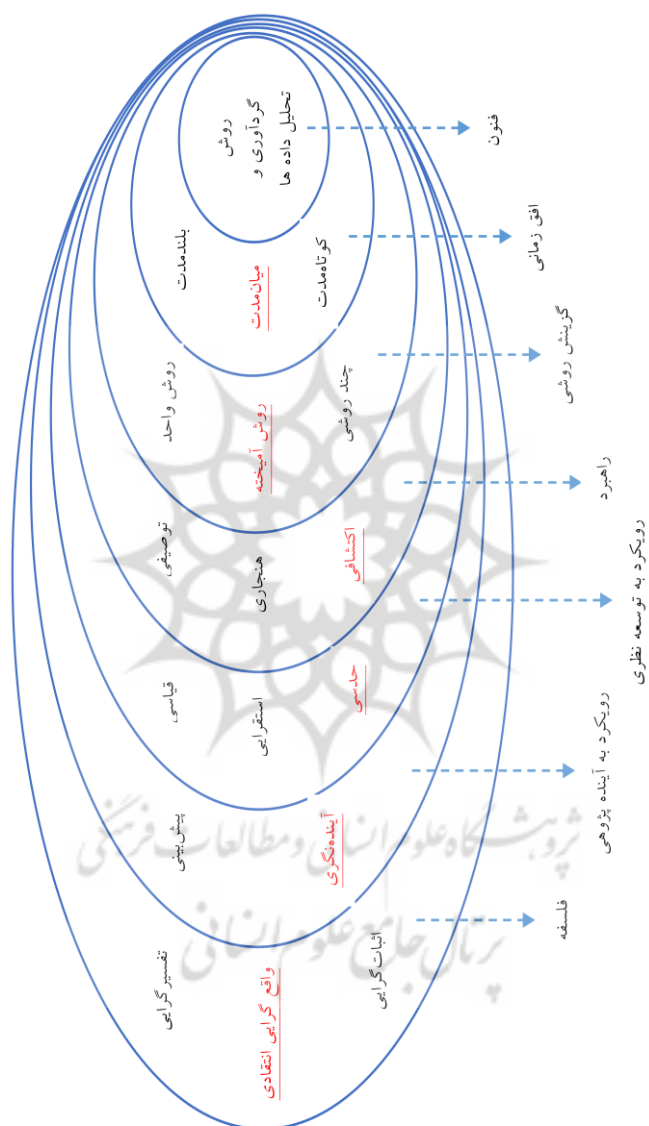
نخست، سناریو تصویر جامعی از آینده نیست، بلکه کارکرد واقعی آن عبارت است از معطوف کردن توجه به یک یا چند بخش خاص و دارای وضوح مشخص واقعیت. [سناریوها] دنباله‌ای فرضی از رویدادها هستند که با هدف تمرکز بر فرآیندهای علی و نقاط تصمیم ساخته می‌شوند (Kahn & Wiener, 1967: 6). روش سناریو ابزاری عملیاتی برای تصمیم‌گیری در شرایط نامطمئن و پیچیده است. هدف سناریوها ایجاد گفتگو و افزایش درک تصمیم‌گیرندگان از فرصت‌های آینده و پویایی محیط است؛ در نتیجه سناریو تصویر دقیق‌تری از فردا نیست، بلکه تصمیمات بهتر امروز است (Schwartz, 1998: 272).

دوم، لازم به ذکر است که انتخاب و ترکیب عوامل کلیدی با توجه به افق زمانی آینده نیز یک سازه محسوب می‌شود. به این معنا که برخی عوامل و رویدادها عمداً مرتبط تلقی یا نادیده گرفته و سپس به بازی وارد می‌شوند و در چارچوبی از روابط متقابل با یکدیگر در پرتو مفروضات خاص قرار می‌گیرند. با این حال آنها همچنین می‌توانند در هر زمان به

روش دیگری بازسازی شوند. در این فرآیند، مفروضات مربوط به ارتباط عوامل برای دوره مورد مطالعه یا حتی نحوه تعامل آنها با یکدیگر کم و بیش توسط داده‌های موجود پیشنهاد می‌شود. با این حال، این مفروضات همچنین از یک سو مستلزم مجموعه‌ای از دانش مستدل به‌ویژه دانش تجربی هستند و از سوی دیگر عمدتاً بر ارزیابی‌های ذهنی و بنابراین همیشه هنجاری مبتنی هستند. جدا از این واقعیت که سناریوها آینده را به‌طور کامل نشان نمی‌دهند، آنها همچنین نمایانگر آینده به خودی خود نیستند، بلکه بیشتر به‌عنوان یک ساختار ممکن و آینده‌محور برای به تصویر کشیدن برخی عوامل کلیدی عمل می‌کنند. سوم، هر سناریو بر اساس فرضیاتی در مورد چگونگی آینده ممکن استوار است، به عبارت دیگر سوالات مربوط به این موضوع اینگونه مطرح می‌شوند: روندهای خاص ممکن است چه جهتی داشته باشند، چه تحولاتی ممکن است ثابت بماند و کدام یک ممکن است در طول زمان تغییر کند. (UNEP, 2002: 320).

در این فرآیند، باید به این واقعیت توجه شود که سناریوها ادعایی نسبت به واقعیت ندارند و بنابراین دانش واقعی از آینده ارائه نمی‌کنند. بلکه آنها صرفاً بر اساس دانش به دست آمده در حال و گذشته، یک ساختار فرضی از آینده‌های ممکن ارائه می‌دهند (ساختاری که البته شامل تحولات احتمالی، ممکن و مطلوب آینده است). با توجه به تفاوت در تعریف کلی، یک جنبه در سناریو برجسته است: تمایز بین سناریوها و پیش‌بینی‌ها. مفهوم سناریو اغلب در تضاد با مفهوم پیش‌بینی استفاده می‌شود. ماهیت سناریوها این است که پیش‌بینی ارائه نکنند، بلکه اساساً امکان چندین آینده بدیل را در نظر بگیرند (Steinmüller, 1997: 49).

شکل ۱- لایه‌های مدل پياز پژوهش

منبع: ترسیم از نویسندگان برگرفته از (Melnikovas, 2018: 29-30)

روش‌شناسی

در حوزه روش‌شناسی پژوهش، نویسندگان مختلف مدل‌هایی را ارائه داده‌اند. یکی از مهمترین مدل‌های انتخاب روش‌شناسی پژوهش در علوم اجتماعی و انسانی، مدل پیاز پژوهش است که ساندرز و همکاران آن را ارائه داده‌اند (Saunders et al., 2019: 130). در رابطه با پیاز پژوهش، الکساندر ملنیکوف در سال ۲۰۱۸، پیاز پژوهش ساندرز و همکاران را با حوزه آینده‌پژوهی تطبیق داده است (Melnikovas, 2018: 29-30). روش‌شناسی پژوهش طبق مدل پیاز پژوهش ملنیکوف تنظیم شده است.

لایه اول پژوهش

از منظر تاریخی، می‌توان دو موضع کلاسیک یا جریان اصلی یعنی اثبات‌گرایی و تفسیری و دو موضع نسبتاً جدید یعنی عمل‌گرایی و واقع‌گرایی انتقادی را در فلسفه پژوهش علمی متمایز کرد (Mingers, 2006; Molis, 2008; Saunders et al., 2019). واقع‌گرایی انتقادی، احتمال آینده‌های متفاوت را می‌پذیرد که حداقل تا حدی می‌توانند از زمان حال تاثیر پذیرند. بنابراین می‌توان از آن در راستای ساخت و تحلیل سناریو در حوزه‌هایی مانند نهادها، فرهنگ و سیاست استفاده کرد (Melnikovas, 2018: 37-38).

لایه دوم پژوهش

به صورت کلی محققان دو رویکرد مطالعه آینده را متمایز می‌کنند: ۱. پیش‌بینی کمی مبتنی بر عملیات ریاضی مانند برون‌یابی، مدل‌سازی اقتصادسنجی و غیره؛ ۲. آینده‌های بدیل به ایده آینده‌های متعدد اشاره دارد و مبتنی بر روش‌های آینده‌نگری است (List, 2005). آینده‌نگری مبتنی بر تکنیک‌های کیفی / آمیخته است و برای مطالعه یک دیدگاه پیچیده از آینده‌های چندگانه استفاده می‌شود (Kosow & Gasner, 2008).

لایه سوم پژوهش

سه رویکرد اصلی برای توسعه نظریه یعنی قیاسی،^۱ استقرایی^۲ و حدسی (استنتاج از بهترین تبیین)^۳ وجود دارد (Saunders et al., 2019; Kuosa, 2011). اگرچه هر دو استنتاج قیاسی و استقرایی به طور گسترده در آینده پژوهی معاصر استفاده می‌شوند، کوسا به طور منطقی متوجه تغییر به سمت استدلال حدسی می‌شود (Kuosu, 2011: 331-333). استدلال حدسی، شکلی از استنتاج است که با مشاهده علائم سرخ شروع می‌شود و این امر پایه مفهومی اساسی را برای تحقیقات بیشتر فراهم می‌کند. بنابراین، استنتاج حدسی بهترین حدس یا نتیجه بر اساس شواهد موجود با هدف شناسایی ساختارها، ارتباطات، زمینه‌ها و محدودیت‌ها است (Paavola et al., 2006: 145).

لایه چهارم پژوهش

سه راهبرد اصلی تحقیق را می‌توان در آینده پژوهی متمایز کرد: توصیفی،^۴ هنجاری (تجویزی)^۵ و اکتشافی^۶ که هدف روش‌های اکتشافی مطالعه آینده‌های چندگانه و کاوش در تحولات احتمالی است (Kosow & Gasner, 2008; Puglisi, 2001). راهبرد توصیفی با رویکرد پیش‌بینی و استدلال قیاسی سنخیت بیشتری دارد، زیرا هدف اصلی آن توصیف دقیق رویدادهای آینده است. هدف راهبرد هنجاری بررسی آینده از نظر بایدها و نبایدها و همچنین جستجوی راه‌های دستیابی به آن است. هدف راهبرد اکتشافی مطالعه آینده‌های متعدد و اکتشاف تحولات احتمالی است (Melnikovas, 2018: 41).

لایه پنجم پژوهش

گزینه‌های روشی پژوهش در آینده پژوهی به روش‌های کمی مانند تحلیل سری‌های زمانی، تحلیل علی، تحلیل روند و غیره و همچنین کیفی نظیر نظرسنجی‌های دلفی، چرخ آینده، اسکن محیطی و غیره قابل تقسیم است (Saunders et al., 2019). در همین رابطه

-
1. Deductive
 2. Inductive
 3. Abductive
 4. Descriptive
 5. Normative (Prescriptive)
 6. Explorative

روش‌هایی وجود دارد که به‌عنوان ترکیب کمی و کیفی مورد استفاده قرار می‌گیرند مانند سناریونویسی و مدل‌سازی (Saleh et al., 2008).

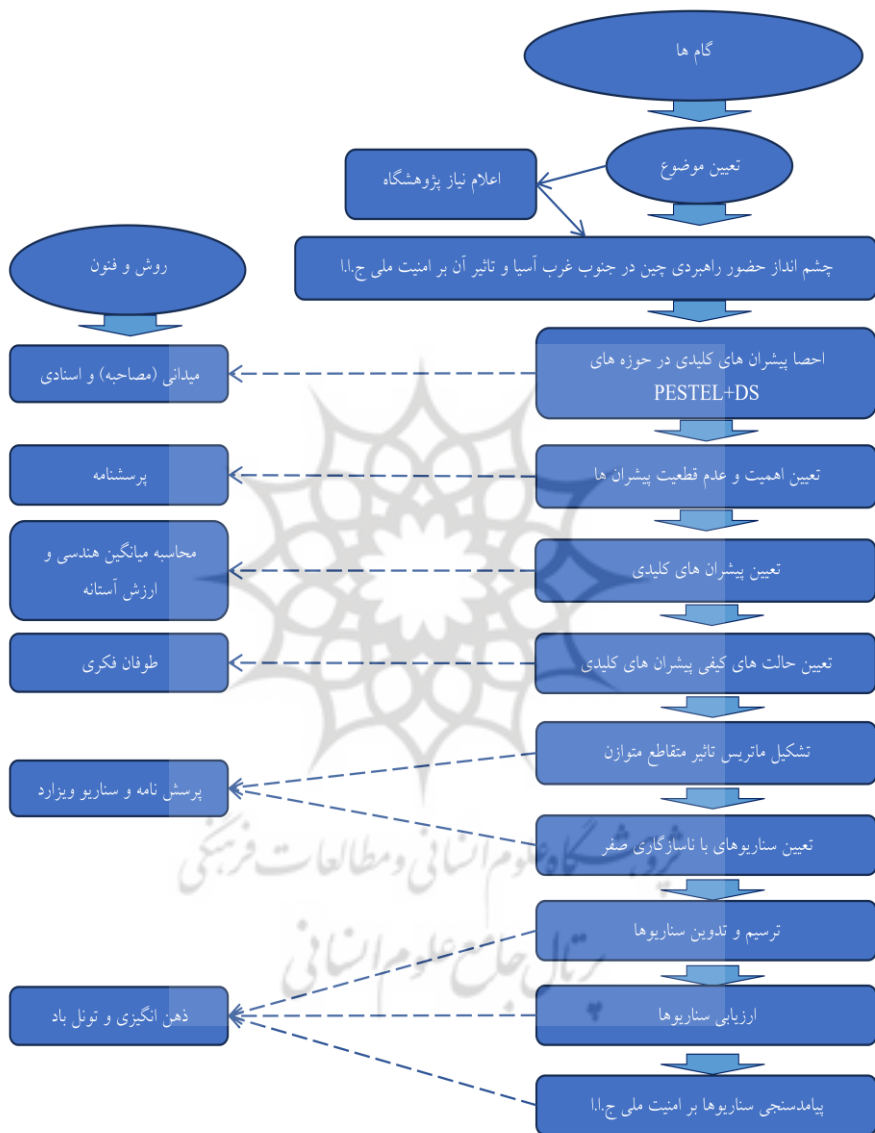
لایه ششم پژوهش

افق زمانی در آینده‌پژوهی معمولاً به بازه یا دوره‌های زمانی مورد مطالعه اشاره دارد. به‌عنوان مثال ماسینی برای افق زمانی کوتاه‌مدت ۰ تا ۵ سال، برای میان‌مدت ۵ تا ۱۰ یا حتی ۲۰ سال و برای بلندمدت ۲۰ تا ۵۰ سال را مطرح می‌کند (Masini, 1993: 150). در بررسی افق‌های زمانی، دیوید بری بر تعاریف افق زمانی ماسینی را به ۵ مورد افزایش می‌دهد. دو مورد از افق‌های زمانی اضافه‌شده وی عبارتند از: آینده «قریب» از ۰ تا ۱ سال و آینده «دور» برای بیش از ۵۰ سال (Brier, 2005: 843).

لایه هفتم پژوهش

لایه نهایی یعنی فنون و رویه‌ها، طرح تحقیق را به سمت جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها سوق می‌دهد. همه انتخاب‌های قبلی، نوع روش‌های جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌های پایه را تعیین می‌کنند. شناسایی پیشران‌های کلیدی حضور راهبردی چین در جنوب غرب آسیا با استفاده از ۱- مرور پیشینه یا ادبیات موجود (کتاب، مقالات، گزارش، تحلیل و ...) و ۲- میدانی (مصاحبه با کارشناسان منتخب از طریق روش گلوله برفی و توزیع پرسشنامه) انجام شده است. دسته‌بندی پیشران‌ها در ۸ مولفه PESTEL+DS (سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فناورانه، زیست‌محیطی، حقوقی، دفاعی و امنیتی) به علاوه روندهای جهانی - منطقه‌ای انجام شده است. پس از استخراج فهرست پیشران - روندها، پرسشنامه تهیه شده و روایی آن بر اساس ضریب نسبت روایی محتوایی (لاوشه) (Lawsh, 1975: 568) تایید شده است. بر اساس نظر خبرگان و کاربست روش تحلیل اهمیت - عملکرد مارتیلا و جیمز (Martilla & James, 1977) و همچنین آزمون فریدمن، پیشران‌هایی که دارای بیشترین اهمیت و نااطمینانی بودند به‌دست آمد و سپس حالت‌های کیفی آنها مشخص شده است. با تنظیم پرسشنامه ماتریس تاثیرات متقاطع، وزن‌دهی توسط خبرگان و وارد کردن نتایج پرسشنامه در نرم‌افزار سناریو ویزارد، سناریوهای با ناسازگاری صفر ترسیم و تدوین شده‌اند.

شکل ۲- گام‌ها و فنون گردآوری - تجزیه / تحلیل داده‌ها

یافته‌ها

شناسایی پیشران‌ها

به واسطه مصاحبه با ۱۳ خبره و همچنین مطالعه اسنادی، مجموعاً ۶۷ پیشران و ۷ روند احصا شد (لازم به ذکر است که در این گام تا اشباع نظری به بررسی پیشران‌ها اهتمام شد). در این بخش جدول نتایج آماری پرسشنامه آورده شده است. با توجه به حجم زیاد سؤالات در جدول، در این بخش صرفاً به ارائه خلاصه نتایج شامل درصد فراوانی پاسخ «بله» به اثرگذاری گزاره، ضریب لاوشه، میانگین هندسی اهمیت و میانگین هندسی عدم قطعیت بسنده می‌شود.

تهیه پرسشنامه

در این پژوهش با رصد مولفه‌های حضور راهبردی چین در جنوب غرب آسیا (از طریق مطالعه و مرور اسناد و همچنین مصاحبه با چین‌شناسان)، ۷۴ پیشران - روند احصا شد. سپس پرسشنامه‌ای در سایت گوگل فرم طراحی شده و از چین‌شناسان خواسته شد آن را تکمیل کنند. پرسشنامه ۳ بخش کلی را شامل می‌شد: پرسش اول این است که آیا پیشران X بر امنیت ملی ج.ا.ا. تاثیر می‌گذارد؟ در صورت مثبت بودن پاسخ، خبره به صورت خودکار به پرسش دوم برای تعیین میزان اهمیت و پس از آن میزان عدم قطعیت پیشران هدایت می‌شد.

تجزیه / تحلیل نتایج پرسشنامه

از مجموع ۷۴ پیشران - روند، ۵۵ مورد توانستند روایی لازم را از نظر ضریب لاوشه (۰/۳۱) به دست بیاورند که در جدول مشخص شده‌اند. پایایی پرسشنامه نیز با آلفای کرونباخ محاسبه شد. آلفای کرونباخ این پرسشنامه با محاسبه توسط نرم‌افزار SPSS، ۰/۸۰۳ به دست آمد که در حد خوب ارزیابی می‌شود. آلفای بالاتر از ۰/۷۰ مورد قبول است. با استفاده از روش آی.پی.ای، ارزش آستانه اهمیت پیشران‌های دارای روایی لازم (لاوشه) ۳/۵۷ و ارزش آستانه عدم قطعیت ۲/۶۹ به دست آمد که در جدول زیر قابل مشاهده هستند:

جدول ۱- پیشران - روندهای دارای روایی لازم و نتایج تحلیلی آنها

ردیف	کد مولفه	پیشران	اثرگذاری بر امنیت ملی ج.ا.ا. درصد فراوانی پاسخ «بله» به ضرب لاوشه	میانگین هندسی اهمیت	میانگین هندسی عدم قطعیت
	P	پیشران های سیاسی			
۱	P1	مسئولیت پذیری در منازعات منطقه ای	۱۰۰	۳.۷۸	۳.۲۷
۲	P2	رویکرد چندجانبه گرایی با محوریت شورای همکاری	۸۲.۸۶	۳.۵۸	۲.۲۲
۳	P3	بازیگری از طریق رژیم های چین محور	۸۵.۷۱	۳.۶۷	۲.۱۰
۴	P4	موازنه سازی بین محورهای رقیب منطقه	۹۴.۲۹	۳.۹۶	۳.۰۵
۵	P5	مخالفت با هژمونی / یکجانبه گرایی	۱۰۰	۳.۷۰	۲.۲۷
۶	P6	بازیگری از طریق شورای امنیت سازمان ملل متحد	۱۰۰	۳.۸۲	۳.۱۰
۷	P7	مدیریت منازعه بین ایران و غرب	۱۰۰	۴.۳۳	۳.۳۵
۸	P8	سیاست عدم مداخله در امور داخلی کشورهای منطقه	۱۰۰	۳.۷۳	۲.۳۱
۹	P9	کمک های بشردوستانه / امداد رسانی در بلایا	۷۱.۴۳	۳.۷۲	۱.۹۳
۱۰	P11	مخالفت با رویکرد مداخله جویانه غرب (ترویج دموکراسی و آزادی اطلاعات)	۸۰	۳.۹۱	۱.۹۷
۱۱	P12	بازیگری از طریق نهادهای چین محور	۸۸.۵۷	۳.۸۰	۲.۲۱
۱۲	P13	رویکرد چین به ایالات متحده در منطقه	۱۰۰	۴.۴۸	۳.۴۵
۱۳	P14	پیشبرد مشارکت های راهبردی [جامع]	۱۰۰	۴.۴۵	۳.۹۶
۱۴	P15	موضع نسبت به تحریم های بین المللی	۱۰۰	۳.۷۶	۳.۴۷
۱۵	P16	سیاست ریسک پوشانی راهبردی چین در منطقه	۱۰۰	۳.۹۳	۳.۰۶

ادامه جدول ۱-

ردیف	کد مورفه	پیشران	اثرگذاری بر امنیت ملی ج.ا.ا. درصد فراوانی پاسخ «بله» به	ضریب لاوشه	میانگین هندسی اهمیت	میانگین هندسی عدم قطعیت
	EC	پیشران های اقتصادی				
۱۶	EC1	تجارت کالا و خدمات	۹۴.۲۹	۰.۸۹	۴.۳۶	۱.۹۷
۱۷	EC2	سرمایه‌گذاری (انرژی، حمل و نقل، زنجیره تامین و ...)	۱۰۰	۱	۴.۴۲	۳.۸۰
۱۸	EC3	واردات انرژی (نفت و گاز)	۱۰۰	۱	۴.۳۱	۳.۶۹
۱۹	EC4	واردات منابع معدنی	۶۸.۵۷	۰.۳۷	۳.۲۶	۲.۰۴
۲۰	EC5	مناطق آزاد تجاری	۶۵.۷۱	۰.۳۱	۳.۵۷	۱.۹۱
۲۱	EC7	همکاری بانکی	۹۱.۴۳	۰.۸۹	۳.۶۰	۳.۴۲
۲۲	EC8	هماهنگی و ادغام پولی/ مالی	۸۸.۵۷	۰.۷۷	۳.۵۹	۳.۲۸
۲۳	EC11	زیرساخت و ساخت و ساز	۷۴.۲۹	۰.۴۹	۳.۱۱	۲.۷۹
۲۴	EC13	پروژه و سرمایه‌گذاری مشترک	۸۲.۸۶	۰.۶۶	۳.۳۵	۲.۶۵
۲۵	EC14	ابتکار توسعه جهانی	۸۲.۸۶	۰.۶۶	۲.۹۳	۲.۴۱
۲۶	EC15	کریدورهای اقتصادی	۹۴.۲۹	۰.۸۹	۴.۱۷	۳.۵۹
	SO	پیشران های اجتماعی				
۲۷	SO1	موسسات کنفوسیوس	۶۵.۷۱	۰.۳۱	۲.۷۷	۱.۹۰
۲۸	SO3	تبادلات علمی و دانشگاهی	۶۸.۵۷	۰.۳۷	۳.۱۰	۱.۸۳
	T	پیشران های فناورانه				
۲۹	T1	هوش مصنوعی	۶۵.۷۱	۰.۳۱	۳.۲۲	۲.۸۸
۳۰	T2	هوا فضا (مکان‌یابی، پرتاب ماهواره و ...)	۹۴.۲۹	۰.۸۹	۳.۰۹	۲.۶۷
۳۱	T3	اینترنت نسل ۵ و ۶	۷۴.۲۹	۰.۴۹	۲.۹۷	۲.۶۹
۳۲	T4	اقتصاد و تجارت دیجیتال	۸۲.۸۶	۰.۶۶	۳.۲۱	۲.۶۱
۳۳	T5	راه ابریشم دیجیتال	۸۵.۷۱	۰.۷۱	۳.۰۵	۲.۹۵
۳۴	T6	انرژی هسته‌ای	۷۷.۱۴	۰.۵۴	۲.۹۰	۱.۸۸

۲۰۰۸	۳۰۰۴	۰۰۴۳	۷۱۰۴۳	آب (تصفیه آب، آب شیرین کن، ذخیره آب و ...)	T7	۳۵
------	------	------	-------	--	----	----

ادامه جدول ۱-

ردیف	کد مؤلفه	پیشران	اثرگذاری بر امنیت ملی ج.ا.ا. درصد فراوانی پاسخ «بله» به ضرب لاوشه	میانگین هندسی اهمیت	میانگین هندسی عدم قطعیت
پیشران‌های زیست محیطی					
۳۶	EN1	صید ترال	۸۵.۷۱	۰.۷۱	۳.۸۱
پیشران‌های حقوقی					
۳۷	L1	حمایت از منع اشاعه هسته‌ای	۹۴.۲۹	۰.۸۹	۳.۸۸
۳۸	L2	مخالفت با مسئولیت حمایت	۸۵.۷۱	۰.۷۱	۳.۶۱
۳۹	L3	انتقاد از حقوق بشر غربی	۸۲.۸۶	۰.۶۶	۳.۴۰
۴۰	L4	رویکرد به نقش حقوقی سازمان ملل	۸۸.۵۷	۰.۷۷	۳.۶۸
پیشران‌های دفاعی					
۴۱	D1	استفاده دفاعی از بنادر و تأسیسات لجستیک	۸۸.۵۷	۰.۷۷	۳.۷۷
۴۲	D4	مبارزه با تروریسم	۱۰۰	۱	۳.۵۸
۴۳	D5	رزمایش و گشت‌زنی مشترک	۸۸.۵۷	۰.۷۷	۳.۳۱
۴۴	D6	انتقال تسلیحات (دانش فنی و فروش)	۱۰۰	۱	۴.۲۶
۴۵	D7	حفاظت از ارتباطات خطوط دریایی (مبارزه با دزدی دریایی)	۸۸.۵۷	۰.۷۷	۳.۳۷
۴۶	D8	احداث پایگاه نظامی	۱۰۰	۱	۳.۶۰
پیشران‌های امنیتی					
۴۷	SE1	جاسوسی	۱۰۰	۱	۳.۸۴
۴۸	SE2	ابتکار امنیت جهانی	۷۱.۴۳	۰.۴۳	۲.۸۹
۴۹	SE5	حکمرانی سایبری - مجازی	۸۵.۷۱	۰.۷۱	۳.۵۷

۵۰	SE6	آموزش پلیس و نیروهای امنیتی	۸۲.۸۶	۰.۶۶	۳.۱۰	۲.۳۲
----	-----	-----------------------------	-------	------	------	------

ادامه جدول ۱-

ردیف	کد منطقه	پیشران	درصد فراوانی پاسخ «بله» به اثرگذاری بر امنیت ملی ج. ۱.۱.	ضریب لاوشه	میانگین هندسی اهمیت	میانگین هندسی عدم قطعیت
	MT	روندهای جهانی - منطقه‌ای				
۵۱	MT1	گذار در چرخه جهانی قدرت	۱۰۰	۱	۳.۷۱	۳.۲۳
۵۲	MT2	همگرایی/ واگرایی کشورهای منطقه	۱۰۰	۱	۳.۷۰	۳.۳۷
۵۳	MT3	تحولات جمعیتی و اجتماعی در منطقه	۱۰۰	۱	۲.۸۳	۲.۱۰
۵۴	MT4	تغییرات اقلیمی	۸۰	۶۰	۳.۳۲	۳.۲۳
۵۵	MT7	رقابت میان قدرت‌های منطقه	۹۴.۲۹	۰.۸۹	۳.۶۹	۲.۷۳
		ارزش آستانه پیشران‌های بالاتر از ضریب لاوشه				
					۳.۵۷	۲.۶۹

انتخاب پیشران‌های کلیدی

در این گام از بین ۲۲ پیشران حضور چین در منطقه، پیشران‌های کلیدی برای سناریونویسی انتخاب شد. مهمترین نکته قابل ذکر در گام پیش‌رو این است که اگر ۲۲ پیشران انتخاب شوند و برای هر کدام از پیشران‌ها ۳ حالت قابل تصور باشد، تعداد سناریوهای ممکن ۳ به توان ۲۲ (۳۲۲) خواهد بود. این عدد از نظر عملیاتی یعنی سناریونویسی غیرقابل اجرا است. برای حل موضوع ذکر شده، رتبه‌بندی پیشران‌های کلیدی و انتخاب نقطه برش، روشی معقول محسوب می‌شود که در اجرای آن، آزمون غیرپارامتریک فریدمن (جهت تطبیق میانگین رتبه‌ها) به کار گرفته شد. جهت کسب نتیجه مطلوب، سطح معنی‌داری آماری این آزمون باید کمتر از ۰/۰۵ به دست آید. به همین ترتیب در این مرحله جدول میانگین وزنی متشکل از اهمیت و عدم قطعیت ۲۲ پیشران محاسبه شد. در گام بعد میانگین وزنی پیشران‌ها وارد نرم‌افزار SPSS شده و آزمون فریدمن انجام شد. سطح معناداری آزمون برابر با

۰/۰۱۷ و کمتر از ۰/۰۵ به دست آمد. این موضوع بدین معنی است که میان پیشران‌های آزمون، اختلاف معناداری وجود دارد و آنها می‌توانند رتبه‌بندی شوند. نتایج کسب شده از طریق آزمون فریدمن در جدول ۳ آورده شده است:

جدول ۲- پیشران‌های کلیدی حضور راهبردی چین در منطقه جنوب غرب آسیا

رتبه	کد	پیشران	نمره آزمون فریدمن
۱	P13	رویکرد چین به ایالات متحده در منطقه	۱۷.۰۴
۲	P14	پیشبرد مشارکت‌های راهبردی (جامع)	۱۶.۷۵
۳	EC2	سرمایه‌گذاری (انرژی، حمل و نقل، زنجیره تامین و ...)	۱۶.۳۲
۴	EC3	واردات انرژی (نفت و گاز)	۱۶.۲۵
۵	D6	انتقال تسلیحات (دانش فنی و فروش)	۱۵.۵۴
۶	EC15	کریدورهای اقتصادی	۱۴.۳۹
۷	P7	مدیریت منازعه بین ایران و غرب	۱۴.۲۱

پس از رتبه‌بندی پیشران‌ها بر اساس آزمون فریدمن، باید نقطه برش مشخص شده و پیشران‌های بالاتر از نقطه مذکور برای استخراج حالت‌های کیفی انتخاب شوند. در این پژوهش عدد ۱۴ به عنوان نقطه برش مشخص شده و پیشران‌هایی که نمره آزمون فریدمن آنها بیشتر از ۱۴ است، در سناریونویسی مورد استفاده قرار گرفتند. علت این است که با توجه به نمرات آزمون، اگر عدد نقطه برش عدد ۱۴ باشد و حالت‌های کیفی برای ۶ پیشران را ۳ حالت و ۱ پیشران را ۲ حالت در نظر بگیریم، $۳ \times ۲ = ۶$ (به توان ۶ ضرب در ۲) یعنی ۱۴۵۸ سناریوی ممکن خواهیم داشت. اگر عدد ۱۲ را به عنوان نقطه برش در نظر بگیریم (۳ پیشران به ۷ پیشران انتخاب شده افزوده می‌شود)، در این حالت به دلیل بالا رفتن حالت‌ها، تعداد سناریوها افزایش شدیدی می‌یابند و غیرقابل انجام می‌شود (۳ به توان ۱۰ حالت یعنی بیش از ۵۹ هزار سناریوی ممکن!). این موضوع در رابطه با تحلیل تاثیر متقاطع متوازن نیز غیرعملیاتی است، زیرا تکمیل ماتریسی با ۹۰۰ سلول پیچیدگی بسیار بالایی داشته، از حوصله خبرگان خارج بوده و منجر به عدم همکاری خواهد شد. بنابراین ۷ پیشران اول با نمره آزمون فریدمن بالای ۱۴ به عنوان پیشران‌های کلیدی حضور راهبردی

چین در منطقه انتخاب شده و مهمترین پیشران اثرگذار بر حضور چین در منطقه نیز به آنها افزوده شد.

تعیین حالت‌های کیفی پیشران‌های کلیدی

پس از تعیین پیشران‌های کلیدی حضور راهبردی چین در منطقه جنوب غرب آسیا، در گام بعد حالت‌های کیفی پیشران‌ها به وسیله طوفان فکری و ذهن‌انگیزی استخراج شدند. حالت کیفی بدین معنی است که چه وضعیت‌هایی در آینده برای هر یک از پیشران‌های ذکر شده قابل تصور بوده یا امکان وقوع دارد؟ همچنین هر حالتی برای ایران چه وضعیتی از میان حالت‌های سه‌گانه (مطلوب، میانه و نامطلوب) دارد؟

جدول ۳- حالت‌های کیفی پیشران‌های کلیدی

ردیف	پیشران کلیدی	های کیفی حالت	
۱	سرمایه‌گذاری	افزایش سرمایه‌گذاری در همه کشورهای منطقه (میانه)	افزایش سرمایه‌گذاری در سایر کشورها (نامطلوب)
۲	رویکرد چین به ایالات متحده در منطقه	تعارض با ایالات متحده (مطلوب)	رقابت توأم با همکاری با ایالات متحده (میانه)
۳	واردات انرژی	نقش برجسته ایران در واردات انرژی (مطلوب)	نقش برجسته سایرین در واردات انرژی (نامطلوب)
۴	مشارکت راهبردی (جامع)	پیشبرد مشارکت راهبردی با ایران (مطلوب)	پیشبرد مشارکت راهبردی با سایر کشورها (نامطلوب)
۵	مدیریت منازعه بین ایران و غرب	کاهش تنش (مطلوب)	افزایش تنش (نامطلوب)
۶	انتقال تسلیحات	انتقال تسلیحات به ایران (مطلوب)	انتقال تسلیحات به سایر کشورها (نامطلوب)

۷	کریدورهای اقتصادی	کریدورهای اقتصادی با محوریت ایران (مطلوب)	نقش نسبتاً متوازن اکثر کشورها در کریدورهای اقتصادی (میانه)	محوریت سایرین در کریدورهای اقتصادی (نامطلوب)
---	-------------------	---	--	--

ماتریس تاثیر متقاطع متوازن

در گام قبل، حالت کیفی پیشران‌های کلیدی و به صورت کلی ۲۰ حالت استخراج و پرسشنامه ماتریس تاثیر متقاطع متوازن پیشران‌ها در چارچوب نرم‌افزار سناریو ویزارد در قالب ۲۰ در ۲۰ تهیه شد. این پرسشنامه برای اخذ نظر خبرگان، در اختیار ۱۰ خبره حوزه چین قرار گرفت و از آنها خواسته شد اثرگذاری و اثرپذیری حالت‌ها را با اعداد ۳+ تا ۳- مشخص کنند. پس از دریافت پرسشنامه‌ها، میانگین امتیاز متخصصان وارد نرم‌افزار سناریو ویزارد شده و خروجی نرم‌افزار (با انجام تحلیل تاثیر متقاطع متوازن) در قالب چهار سناریو با ناسازگاری صفر به دست آمد. این سناریوها حاکی از انسجام درونی بالا بوده و به همین ترتیب سناریوهای با ناسازگاری ۱ و بیشتر از آن کنار گذاشته شدند.

سناریوهای چشم‌انداز حضور راهبردی چین در منطقه جنوب غرب آسیا در افق ۱۴۱۲ پس از وارد کردن میانگین امتیازات پرسشنامه در نرم‌افزار سناریو ویزارد، خروجی نرم‌افزار در قالب سناریوهای حضور راهبردی چین در جنوب غرب آسیا در افق ۱۴۱۲ ترسیم، تدوین و پربار شد. اولویت انتخاب و تدوین سناریو، سناریوهای با ناسازگاری صفر (۴ سناریو) هستند. تابلوی سناریوها در جدول ۴ آورده شده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۴- تابلو سناریوها

سناریو پیشران	اژدهای خیزان	رویای اژدها	اژدهای محتاط	اژدها در بند
سرمایه‌گذاری	افزایش سرمایه‌گذاری در ایران	افزایش سرمایه‌گذاری در تمام کشورها	افزایش سرمایه‌گذاری در سایر کشورها	افزایش سرمایه‌گذاری در سایر کشورها
رویکرد چین به ایالات متحده در منطقه	تعارض با ایالات متحده	رقابت با ایالات متحده	رقابت با ایالات متحده	همکاری با ایالات متحده
واردات انرژی	نقش برجسته ایران در واردات انرژی	نقش مکمل کلیه کشورها در واردات انرژی	نقش مکمل کلیه کشورها در واردات انرژی	نقش برجسته سایرین در واردات انرژی
پیشبرد مشارکت راهبردی	پیشبرد مشارکت راهبردی با ایران	پیشبرد مشارکت راهبردی با تمام کشورها	پیشبرد مشارکت راهبردی با سایر کشورها	پیشبرد مشارکت راهبردی با سایر کشورها
مدیریت منازعه بین ایران و غرب	کاهش تنش	کاهش تنش	افزایش تنش	افزایش تنش
انتقال تسلیحات	انتقال تسلیحات به ایران	انتقال تسلیحات به کل منطقه	انتقال تسلیحات به سایر کشورها	انتقال تسلیحات به سایر کشورها
کریدورهای اقتصادی	کریدورهای اقتصادی با محوریت ایران	نقش نسبتاً متوازن تمام کشورها در کریدورهای اقتصادی	محوریت سایرین در کریدورهای اقتصادی	محوریت سایرین در کریدورهای اقتصادی

سناریوی ۱: ازدهای خیزان

در این سناریو به دلیل مارپیچی از اقدامات دوطرفه بین چین و ایالات متحده، روابط آنها به سمت تنش پیش خواهد رفت. چین به دلیل اعتماد به نفس ایجاد شده (کاهش فزاینده شکاف قدرت بین چین و آمریکا) و همچنین اقدامات تهاجمی ایالات متحده نسبت به خود نظیر برقراری روابط نظامی و امنیتی و افزایش حضور و انجام دادن تحرکات نظامی در آسیا به سمت در پیش گرفتن رویکرد تهاجمی سوق می‌یابد.

در این سناریو ایالات متحده تنش‌های منطقه را مدیریت و به تبع آن حضور خود را در منطقه کم‌رنگ‌تر کرده و سیاست خارجی خود را به سمت آسیا - پاسیفیک متمرکز تر خواهد کرد. همچنین تنش‌های ایران و غرب به‌عنوان سدی برای افزایش همکاری چین - ایران به صورت محسوس فروکش خواهد کرد. بنابراین ایران و آمریکا مسائل خود را تا حدود زیادی حل و فصل خواهند کرد. در این راستا مشارکت راهبردی جامع و به‌عبارت دقیق‌تر برنامه ۲۵ ساله ایران - چین به‌عنوان محور اصلی روابط دوجانبه مبنای همکاری در حوزه‌های اقتصادی و امنیتی قرار خواهد گرفت. روابط دول عربی جنوب خلیج فارس با ایالات متحده، نگرانی چین در رابطه با احتمال اختلال در جریان انرژی توسط آمریکا را تقویت خواهد کرد.

نگرانی ذکر شده انگاره مستقل بودن بازیگر ایران در حوزه انرژی در منطقه را افزایش داده و در همین رابطه چین به دلیل ظرفیت‌های بالقوه‌ای که ایران دارد، نقش آن را در واردات انرژی و سرمایه‌گذاری مخصوصاً از طریق خط لوله ایران - پاکستان افزایش خواهد داد. در این وضعیت چین استفاده از یوان را به‌عنوان یکی از ارزش‌های ذخیره و همچنین منبع پرداخت تجارت با طرفین افزایش خواهد داد. در این سناریو نه تنها شرکت‌های خصوصی (شرکت‌های کوچک و متوسط چینی) چین، انرژی ایران خریداری می‌کنند، بلکه شرکت‌های دولتی آن در حوزه انرژی و حمل و نقل ایران به دلیل وجود فرصت‌های بالقوه سرمایه‌گذاری می‌کنند. این امر وزن راهبردی ایران در انتقال انرژی به چین را تقویت کرده و فشار و خطرات واردات نفت و گاز از راه دریا را که به شدت به تنگه مالاکا وابسته است کاهش خواهد داد.

در این سناریو همچنین همکاری ایران و چین در حوزه انتقال تسلیحات رشد و توسعه خواهد یافت و ایران در حوزه‌های نظامی میزبان انتقال تسلیحات چینی به صورت دانش فنی و سلاح خواهد بود. این کشور فناوری‌هایی نظیر دانش بهبود موشک‌های بالستیک، فناوری‌های حساس فلزات الیاف و مواد کامپوزیت، جنگنده‌های چنگدو و همچنین فناوری‌های پدافندی، ناوچه‌ها، زیردریایی‌ها، موشک‌های ضد کشتی و تانک‌ها را برای ایران تامین خواهد کرد.

این سناریو از نظر اثرگذاری بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، بهترین وضعیت برای حضور راهبردی چین در منطقه جنوب غرب آسیا خواهد بود و پیامدهای آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بدین شرح هستند:

- بهبود و تقویت توان اقتصادی و قدرت مانور ایران در حوزه داخلی و خارجی؛
- تقویت بازدارندگی نظامی - امنیتی ایران در مقابل محورهای رقیب منطقه‌ای؛
- بالا بردن اهمیت استراتژیک ایران به دلیل ایفای نقش ترانزیتی؛
- ایجاد وابستگی متقابل اقتصادی - راهبردی با چین و در نتیجه به همراه آوردن حمایت سیاسی؛
- همسویی گفتمانی بین چین و ایران به عنوان کشورهای تجدیدنظرطلب در عرصه بین‌الملل و منطقه‌ای؛
- بهبود تصویر و وجهه ایران مخصوصاً در عرصه منطقه‌ای؛
- بالا رفتن ضریب امنیت سایبری - شناختی در جنگ ترکیبی غرب علیه ایران؛
- همسویی جهت مقابله با هژمونی منطقه‌ای ایالات متحده؛
- سرریز شدن همکاری‌های اقتصادی و فنی به حوزه‌های نظامی و امنیتی (مبارزه با تروریسم و ...)
- بالا بردن وزن استراتژیک ایران مخصوصاً تصمیمات تعیین کننده چین؛
- قرار گرفتن ایران در محور چین و تهدیدات احتمالی آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی از جانب غرب.

سناریوی ۲: رویای اژدها

در این سناریو چین به دنبال ایجاد تعادل و کنترل نفوذ آمریکا (به جای قدرت آن) در جنوب غرب آسیا بدون درگیر شدن در اقدامات نظامی یا استقرار جدی نیروها در منطقه است. این سیاست با تشدید رقابت چین با آمریکا تقویت خواهد شد. در این راستا پکن از یک سو روابط خود را با کشورهای منطقه که متحد آمریکا نیستند مانند ایران (از طریق همکاری با غرب در حوزه ثبات استراتژیک و کاهش تحریم‌ها) تقویت خواهد کرد، از سوی دیگر از خلاهای ایجاد شده به دلیل کاهش دخالت ایالات متحده در جنوب غرب آسیا استفاده کرده و شکاف بین واشنگتن و شرکای منطقه‌ای را افزایش خواهد داد. چین شبکه متحدان و شرکای آمریکا را یک تهدید دانسته و بنابراین از هر فرصتی برای تضعیف روابط آنها استفاده خواهد کرد. چین ضمن بهره‌برداری از نقش ایران به عنوان ابزاری برای تضمین توازن قدرت، همزمان از برانگیختن حساسیت ایالات متحده در منطقه اجتناب خواهد کرد.

در این سناریو نه تنها چین توانسته است بین کشورهای منطقه تنش‌زدایی کند، بلکه با کاهش قابل ملاحظه تحریم‌های بین‌المللی به دلیل مدیریت تنش‌های ج.ا.ا با غرب، مشارکت‌های راهبردی جامعی را که با کشورهای منطقه مخصوصاً ایران، عربستان سعودی، امارات، ترکیه و حتی رژیم صهیونیستی به طور همزمان ایجاد کرده، در سطوح متفاوت پیش خواهد برد. چین با طرف عربی خلیج فارس سرمایه‌گذاری در قالب ابتکاراتی مانند اتصال پارک صنعتی-بندر و رویکرد دو چرخ و دو بال را به صورت فزاینده اجرایی خواهد کرد. عربستان سعودی، عمان و امارات برای سرمایه‌گذاری در پروژه‌های مختلف کریدور اقتصادی چین-پاکستان اقداماتی را انجام و وابستگی متقابل را شکل داده و تقویت خواهند کرد و کریدور شرق-غرب نیز رونق خواهد گرفت.

چین سرمایه‌گذاری در نقاط استراتژیک مخصوصاً کشورهای دارای دسترسی به دریای آزاد را در قالب توسعه و نگهداری تأسیسات بندری در منطقه مانند بندرعباس و چابهار در ایران، بندر دقم در عمان، بندر خلیفه در ابوظبی، بندر طرطوس و لاذقیه در سوریه و بنادر اشدود و حیفا در اسرائیل نیز نقش فزاینده‌ای ایفا خواهد کرد. همچنین چین نه تنها از خطوط لوله نفت و گاز مانند حبشان-فجیره (امارات - عمان) استفاده می‌کند، بلکه نقش

ایران نیز در واردات انرژی از طریق خطوط لوله مانند خط لوله صلح از پاکستان تقویت خواهد شد. کریدور چین - آسیای مرکزی - غرب آسیا نیز از نظر حوزه منطقه‌ای کشورهای مختلف را به یکدیگر پیوند خواهد داد. همچنین به دلیل اینکه مصرف انرژی چین به صورت فزاینده افزایش خواهد یافت، این کشور متوجه خواهد شد گاز ترکمنستان (خط لوله ترکمنستان - افغانستان - پاکستان - هند با عنوان تاپی) و آذربایجان (خط لوله ترانس خزر) نیاز آنها را تامین نخواهد کرد، به همین دلیل نه تنها به سمت واردات انرژی از خطوط لوله انتقال نفت و گاز (نظیر خط لوله صلح بین ایران و پاکستان) متمایل خواهد شد، بلکه برای واردات انرژی دریای خزر بر کریدورهای زمینی ترکیه - ایران - پاکستان - چین و همچنین جنوب غرب آسیا - ایران - پاکستان - چین متمرکز خواهند شد. پروژه خط لوله نفت گوره - جاسک نیز نقش مهمی در انتقال نفت ایفا خواهد کرد.

کریدور ترانزیتی پاکستان - ایران - ترکیه نیز فعال‌تر شده و کالاهای را از مسیر چین به اروپا و بالعکس منتقل خواهد کرد. چین همچنین بخش گاز طبیعی ایران شامل میدان گازی پارس شمالی، آزادگان و یادآوران را به عنوان بزرگترین میدان‌های گازی توسعه خواهد داد و پالایشگاه‌های نفت آبادان و دیگر پالایشگاه‌های ایران را نوسازی و مدرنیزه خواهد کرد. این ابتکارات به چین کمک خواهد کرد تا زنجیره‌های تامین و خوشه‌های تجاری در خلیج فارس و دریای مدیترانه را به آب‌های بین‌المللی متصل کند، به گونه‌ای که بتواند منافع تجاری آن را تضمین کند. در این سناریو چین نه تنها به کشورهای منطقه در توسعه موشک‌های بالستیک، فروش و تولید پهپاد کمک می‌کند، بلکه تسلیحات مختلف از جمله جنگنده‌های نسل ۵، انواع موشک بالستیک، پهپاد و بالگرد، کشتی و غیره را جهت نزدیکی و نفوذ در کشورهای منطقه برای آنها فراهم خواهد کرد.

این سناریو از نظر اثرگذاری بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، وضعیتی نسبتاً مطلوب برای حضور راهبردی چین در منطقه جنوب غرب آسیا خواهد بود و پیامدهای آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بدین شرح هستند:

- برجسته شدن تنش‌زدایی و اعتمادسازی در تعاملات و برقراری وضعیت ثبات استراتژیک در منطقه؛
- موازنه قوای نسبتاً متقارن بین محورهای رقیب؛

- ایجاد وابستگی و پیوند متقابل بین کشورهای منطقه؛
- غلبه رویکرد بازی با حاصل جمع مثبت و مضاعف بین کشورها و کمرنگ شدن بازی با حاصل جمع جبری صفر؛
- بهبود تصویر و وجهه ایران مخصوصا در عرصه منطقه‌ای؛
- افزایش همکاری‌های فناورانه و تقویت حکمرانی سایبری؛
- بهبود توان اقتصادی جهت بهره‌گیری در حوزه تحکیم امنیت ملی؛
- تقویت بازدارندگی نظامی - امنیتی ایران؛
- تقویت وزن ژئوپلیتیک، ژئواستراتژیک و ژئواکونومیک ایران؛
- بهبود شاخص‌های کلان اجتماعی مانند امید، سرمایه اجتماعی و روحیه ملی و غیره؛
- ایجاد وابستگی متقابل چند بعدی با چین و در نتیجه افزایش وزن اثرگذاری بر منطقه.

سناریوی ۳: ازدهای محتاط

در این سناریو رویکرد رقابت چین با ایالات متحده برجسته‌تر خواهد شد، به نحوی که در ایالات متحده حضور دموکرات‌ها تثبیت شده و رویکرد همکاری در حوزه منافع مشترک (ثبات منطقه‌ای و آزادی جریان تجارت) همراه با رقابت دو طرفه بین آنها (کسب و حفظ نفوذ چند بعدی) تحکیم خواهد شد. به همین ترتیب گرچه ایالات متحده سعی خواهد کرد متحدین منطقه‌ای خود را مخصوصا در حوزه‌های مسائل امنیتی نگران‌کننده مانند استفاده از فناوری ارتباطات نسل ۵ و ۶ چین و پایگاه‌های دریایی با کاربرد دوگانه از چین دور سازد، با این حال به دلیل جذابیت همکاری با چین و همچنین برنامه‌های چشم‌انداز میان‌مدت منطقه، اغلب کشورها موازنه‌سازی و همکاری حداکثری با دو طرف را سرلوحه خود قرار خواهند داد. در این سناریو چین خواهد توانست تنش موجود بین کشورهای منطقه را از طریق میانجیگری کاهش دهد، با این حال تنش بین ایران و غرب کماکان وجود دارد و صرفا از شدت آن کاسته شده است. چین در تنش‌زدایی از مناقشات بین دو محور ایران و اعراب نقش موثری ایفا خواهد کرد، در حالی که ایالات متحده در دستیابی به پیشرفت بین رژیم صهیونیستی و کشورهای عربی موثر خواهد بود. چین همچنین با

کاهش تنش مخصوصاً بین ایران و عربستان، راه‌حل‌های سیاسی و طرح‌های بازسازی برای کشورهایمانند سوریه را نیز پیش خواهد برد.

پکن از یک سو، روابط با ایران را در قالب مراودات تجاری حفظ کرده، از سوی دیگر در اقتصاد و حوزه‌های مختلف کشورهای همسو با ساختار در حوزه انرژی، سرمایه‌گذاری و کریدورهای اقتصادی همکاری را بسط و گسترش خواهد داد. گرچه ایران نیز در این وضعیت نسبت به سایر کشورهای منطقه نقش حاشیه‌ای برای چین خواهد داشت، با این حال چین سرمایه‌گذاری در جمهوری اسلامی را نیز به دلیل ابهامات موجود بسیار محدود و یا در قالب ساخت و ساز با سرمایه خود ایران دنبال خواهد کرد. به همین دلیل چین به صورت آشکار صرفاً در حوزه‌هایی با ایران همکاری خواهد کرد که در مواقع بحرانی تنش، منافع آن دچار آسیب جدی نشود. منطق مذکور پکن را در پیشبرد مشارکت راهبردی مخصوصاً با محوریت واردات انرژی از ایران (البته با در نظر گرفتن همکاری در برخی حوزه‌های دیگر مانند مبارزه با تروریسم، دزدی دریایی، مبادلات علمی همکاری‌های محرمانه نظامی - امنیتی به صورت محدود) و مشارکت راهبردی جامع (با در نظر گرفتن همکاری‌های پیچیده سیاسی، اقتصادی، فناورانه و نظامی - امنیتی) با سایر کشورهای منطقه مصمم‌تر خواهد کرد. بنابراین چین جهت جلب نظر کشورهای منطقه مخصوصاً شورای همکاری خلیج فارس ارائه فناوری‌های مختلف (اقتصادی، فناورانه و نظامی) در قالب سرمایه‌گذاری، سرمایه‌گذاری مشترک و حتی فروش را در قبال کشورهای منطقه عمیق‌تر خواهد کرد.

این سناریو از نظر اثرگذاری بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، سناریوی محتمل برای حضور راهبردی چین در منطقه جنوب غرب آسیا خواهد بود و پیامدهای آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بدین شرح هستند:

- ایجاد وابستگی متقابل پیچیده بین چین و کشورهای همسو با ساختار بین‌المللی؛
- به حاشیه رفتن اهمیت استراتژیک ایران و فرصت‌سوزی جهت بازیگری مطلوب در نظم منطقه‌ای آتی؛
- به تاخیر انداختن چالش‌های اقتصادی ج.ا.ا و عدم رفع اجل معلق نابسامانی اقتصادی؛

- به هم خوردن نسبی موازنه قدرت همه‌جانبه به نفع دول رقیب و دارای خصومت با ج.ا.ا. و در نتیجه تقویت توان بازدارندگی آنها؛
- کاهش رقابت‌پذیری ج.ا.ا. به‌عنوان الگوی جهان اسلام؛
- به حاشیه رفتن موافقتنامه مشارکت راهبردی جامع با چین؛
- همسویی فزاینده چین و کشورهای منطقه در حوزه‌های سیاسی و امنیتی؛

سناریوی ۴: اژدها در بند

در این سناریو رویکرد چین به ایالات متحده، همکاری خواهد بود به نحوی که در ایالات متحده، جمهوری خواهان بر کاخ سفید حاکم شده و رویکردی تهاجمی‌تر را در مقابل چین در پیش خواهند گرفت. به همین ترتیب ایالات متحده سعی خواهد کرد متحدین منطقه‌ای خود را با چماق (تهدید به تحریم در صورت همکاری در حوزه‌های حساس) و هویج (ارائه ابتکارهای جایگزین در مقابل چین و ارائه تعهدات امنیتی) از چین دورتر سازد. در این سناریو چین نخواهد توانست در تنش‌های موجود بین کشورهای منطقه نقش موثری ایفا کند، ابتکار عمل آن از دست چین خارج شده و واگرایی بین کشورهای منطقه تشدید خواهد شد. در این وضعیت ایالات متحده به دلیل تنش با ایران نه تنها تحریم‌های اقتصادی بر ایران را افزایش داده، بلکه چین نیز سعی خواهد کرد متناسب با نقش قدرت مسئول از تحریم‌های بین‌المللی تبعیت حداکثری کند.

مهمترین نمود وضعیت مذکور بیش از حوزه‌های دیگر در بخش سرمایه‌گذاری‌های چین و همچنین واردات انرژی بین دو کشور نمایان خواهد شد. تحریم‌های ایالات متحده، ادامه فعالیت‌های شرکت ملی نفت چین را در ایران با ابهامات و پیچیدگی‌هایی روبرو خواهد کرد. به همین ترتیب نیز ایران که تحت تحریم است از سرمایه‌گذاری‌های چین محروم خواهد ماند. همچنین این وضعیت، انگاره چینی‌ها مبنی بر چشم‌انداز مبهم درگیر بودن ایران در توافق هسته‌ای را تقویت خواهد کرد. در نتیجه چین چارچوب مشارکت راهبردی جامع با ایران را کنار خواهد گذاشت و صرفاً در حوزه واردات انرژی به صورت حداقلی از ایران بسنده خواهد کرد.

در همین راستا چین بر پیشبرد حداکثری مشارکت‌های راهبردی با کشورهای عربی جنوب خلیج فارس، ترکیه، عراق و رژیم صهیونیستی متمرکز خواهد شد. چین در این وضعیت برای تامین امنیت انرژی خود در ساختارها، حوزه‌هایی زیربنایی و کریدورهای اقتصادی کشورهای مذکور سرمایه‌گذاری را بسط و گسترش داده و به همین نسبت نقش آنها مخصوصاً عراق و شورای همکاری خلیج فارس در تامین انرژی چین به صورت فزاینده افزایش خواهد یافت. بنابراین مجموعه پروژه‌های تجاری مبتنی بر سرمایه‌گذاری در پارک‌ها و بنادر صنعتی، اتصال زنجیره‌های تامین از خلیج فارس، دریای عرب و دریای سرخ و اتصال به دریای مدیترانه بدون حضور ایران توسعه خواهند یافت. به نسبت افزایش همکاری‌های اقتصادی، روند حضور نظامی و فروش تسلیحات چین به اعضای شورای همکاری خلیج فارس بویژه عربستان سعودی و امارات متحده عربی نیز افزایش خواهد یافت و این امر نظم سعودی‌محور را تقویت کرده و چین را در همسویی‌های موردی با بلوک ضد ایرانی اعراب قرار خواهد داد.

این سناریو بدترین وضعیت برای حضور راهبردی چین در منطقه جنوب غرب آسیا خواهد بود و پیامدهای آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بدین شرح هستند:

- حمایت دیپلماتیک و سیاسی چین از کشورهای رقیب و دشمن ایران در چشم‌انداز تنش‌های دو و چندجانبه؛
- بهبود و تقویت توان اقتصادی کشورهای منطقه در مقابل ایران؛
- ایجاد وابستگی متقابل اقتصادی بین چین و کشورهای رقیب ایران و در نتیجه احتمال تعمیق همسویی سیاسی و امنیتی آنها؛
- افزایش ابعاد مختلف امنیت داخلی کشورهای منطقه در مقابل ایران؛
- القای حس خودتحقیری و ناامیدی در جامعه ایران؛
- اختلال در پروژه‌های عمرانی و زیرساختی به دلیل کمبود بودجه و عدم جذب سرمایه خارجی؛
- انباشتگی مسائل و بحران‌ها و حرکت به سمت امتناع برون‌رفتی از بحران؛
- موازنه‌سازی نامتقارن به نفع محور عبری-عربی در مقابل محور مقاومت؛

- بالا بردن منزلت، اعتبار و همچنین مشروعیت ملی- فراملی کشورهای شورای همکاری خلیج فارس؛
- اعتباربخشی به رژیم صهیونیستی و به کمرنگ شدن اعتبار و وجهه الگوی مقاومت؛
- غیریت سازی ج.ا.ا و ایران هراسی منطقه‌ای و جهانی.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

در این پژوهش سعی شد تاثیر چشم‌انداز حضور راهبردی چین در جنوب غرب آسیا بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران مورد بررسی قرار گیرد. به همین ترتیب با مصاحبه و مطالعه اسنادی ۶۷ پیشران آینده حضور چین در منطقه و همچنین ۷ کلان روند جهانی- منطقه‌ای احصا شد. در مرحله بعد با تهیه پرسشنامه این پیشران - روندها به قضاوت ۳۵ خبره قرار گرفته و با ضریب لاو شه روایی ۵۵ پیشران- روند و با آلفای کرونباخ پایایی آنها سنجش و تایید شد. در ادامه با محاسبه میانگین هندسی ۵۵ پیشران - روند، ارزش آستانه اهمیت ۳.۵۷ و ارزش آستانه عدم قطعیت ۲.۶۹ به دست آمد و طبق روش اهمیت- عدم قطعیت مارتیلا و جیمز ۲۲ پیشران- روند توانستند بالاتر از ارزش آستانه ظاهر شوند. در گام بعد با آزمون فریدمن ۷ پیشران نهایی بالاتر از خط برش قرار گرفته و انتخاب شدند. در مرحله بعد حالت‌های کیفی هر کدام از پیشران‌ها استخراج و پرسشنامه ماتریس تحلیل متقاطع تهیه و برای ۱۰ نفر از کارشناسان ارسال شد. پس از دریافت پرسشنامه، نتایج آن وارد نرم‌افزار سناریو ویزارد شده و خروجی ماتریس تحلیل متقاطع متوازن در قالب ۴ سناریو با ناسازگاری صفر به دست آمد. در گام بعد سناریوها ترسیم، تدوین و پربار شده و هر سناریو به صورت جداگانه مورد ارزیابی قرار گرفت.

از میان ۴ سناریو، سناریوی اول مطلوب‌ترین، سناریوی دوم میانه و ممکن، سناریوی سوم محتمل و سناریوی چهارم بدترین سناریو برای امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران است. این سناریوها هر کدام اثرات خاص خود را بر امنیت ملی ج.ا.ا خواهند داشت. به همین دلیل سناریوی اول با عنوان خیزش اژدها به صورت کلی امنیت ملی جمهوری اسلامی را به دلایل نقش ترانزیتی، سرمایه‌گذاری و همچنین همکاری نظامی- امنیتی با چین بالا خواهد برد. سناریوی دوم با عنوان رویای اژدها، سیاست متوازن چین را جهت

گسترش تعاملات متوازن با تمام کشورها به تصویر می‌کشد و می‌تواند به صورت مناسب امنیت ملی ج.ا.ا را تامین کند. با این حال محتمل‌ترین سناریوی پیش‌رو حاکی از آن است که چین در جمهوری اسلامی ایران سرمایه‌گذاری چشمگیر نخواهد کرد و نقش کریدوری ایران به‌عنوان مکمل با سایر کشورها به صورت حداقلی مورد توجه چین خواهد بود. همچنین در صورت تحقق سناریوی چهارم یعنی اژدهای در بند، امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران به شدت تحت تاثیر منفی قرار خواهد گرفت، به نحوی که نقش کشورهای منطقه در حوزه‌های سرمایه‌گذاری، واردات انرژی، همکاری‌های نظامی - امنیتی و ... با چین برجسته شده و سطح تعامل ج.ا.ا با چین به صادرات انرژی و واردات کالای حداقلی منحصر خواهد شد. تمرکز اصلی چین در افق ۱۰ ساله بر روی افزایش نفوذ در زیرساخت‌های اقتصادی و فناوریانه، در حوزه نظامی - امنیتی، افزایش نفوذ و حفظ امنیت دارایی و منافع ملی، در حوزه اجتماعی حفظ تصویر و گفتمان مثبت از چین و در حوزه سیاسی ایجاد ثبات و بی‌طرفی خواهد بود. به همین ترتیب این کشور با ایالات متحده چالش اساسی ایجاد نخواهد کرد. در نهایت برخی ملاحظات و پیشنهادات برای کسب هرچه مطلوب‌تر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران ارائه می‌شود:

- تجربه نشان داده است از نظر راهبردی، چین و قدرت‌های بزرگ مخصوصاً ایالات متحده در حوزه ثبات استراتژیک بر روی منع اشاعه هسته‌ای، ثبات منطقه و آزادی جریان انرژی و تجارت اتفاق نظر دارند و در صورت جدی شدن تنش در رابطه با موضوع هسته‌ای ایران و احساس خطر اشاعه هسته‌ای، به احتمال زیاد چین طرف ایالات متحده خواهد ایستاد. به همین جهت لازم است جمهوری اسلامی تنش با غرب را مدیریت کند تا موجبات همگرایی قدرت‌های بزرگ را فراهم نسازد.
- تحریم‌های بین‌المللی مهم‌ترین مانع حضور چین مخصوصاً در حوزه سرمایه‌گذاری و همکاری‌های اقتصادی و نظامی است که جمهوری اسلامی باید در قالب مدیریت تنش، چین را متقاعد به سرمایه‌گذاری یا حداقل سرمایه‌گذاری مشترک کند.
- چین مخصوصاً همراه با روسیه نسبت به برخی از اصول ادعایی و اقدامات ایالات متحده در عرصه جهانی - منطقه‌ای نارضایتی دارند مانند اظهارات مداخله‌جویانه در امور داخلی، مداخله بشردوستانه در قالب اصل مسئولیت حمایت، تروریسم، یکجانبه‌گرایی، براندازی،

تحریم‌های یکجانبه و ... که باید این موضوعات شناسایی و بر روی آنها در حوزه سیاست خارجی مانور داده شود.

- ایالات متحده به دلیل تمرکز بر سیاست چرخش به آسیا و همچنین رقابت با قدرت‌های بزرگ به سمت موازنه فراساحلی رفته و سعی دارد محور عبری-عربی را جهت سیاست راهبردی احاله مسئولیت بیش از پیش مستقل سازد، به همین ترتیب جمهوری اسلامی باید با ایجاد منافع مشترک با چین، از عجین شدن بیش از حد منافع آن مخصوصاً با محور عربی در چشم‌انداز آتی جلوگیری کند.

- جمهوری اسلامی ایران نیازمند سیاستی متوازن در رابطه با جذب سرمایه‌های خارجی برای ایجاد وابستگی متقابل با قدرت‌های بزرگ است به نحوی که در آینده حساسیت و آسیب‌پذیری قدرت‌ها برای مواجهه با جمهوری اسلامی را بالاتر ببرد.

- جمهوری اسلامی ایران همچنین باید نگاهی راهبردی به کریدورها و ملزومات ساختاری آنها داشته و سعی کند با جذب سرمایه‌گذاری، این موضوع را در اولویت قرار دهد، در عین حال همچنین باید در این حوزه ابتکار عمل را در دست گرفته و بین رقابت چین و هند به صورت متوازن ایفای نقش کند. در عرصه داخلی از این اهرم می‌توان برای ایجاد توازن بین مرکز برخوردار و پیرامون محروم بهره‌برداری کرد و ژئوپلیتیک راه را رقم زد. جمهوری اسلامی باید در این موضوع از نفوذ فرهنگی و امنیتی خود مخصوصاً در کشورهای خاص منطقه‌ای در راستای کسب منافع اقتصادی (که این دو حوزه به صورت دیالکتیک مقوم یکدیگرند) استفاده حداکثری کند.

- باید کشورهای موفق مخصوصاً همسایگان از نظر جذب سرمایه‌گذاری خارجی (با ارائه تسهیلات عالی) مورد بررسی قرار گرفته، در حد توان و مطابق با امنیت ملی اصول اقتصادی تجارت آزاد مخصوصاً جهت ایجاد جاذبه برای شرکت‌های بین‌المللی در سیاست‌گذاری‌ها مد نظر قرار گیرد.

- جمهوری اسلامی برای افزایش بعد حکمرانی سایبری (مبارزه با اقدامات تروریستی، حفظ نظم اجتماعی و همچنین امنیت اطلاعات) باید به دلیل تجربه چین در حوزه تروریسم و همچنین حکمرانی سایبری پیچیده و چند لایه با آن، چارچوب همکاری تنظیم کند یا حداقل از تجربیات آن استفاده کند.

- جمهوری اسلامی ایران باید با بررسی و امکان‌سنجی، ابتکارهایی مانند سرمایه‌گذاری مشترک با چین را مطرح کرده و سوق دادن آن به سوی کشورهایی خاص مخصوصاً عراق، سوریه، لبنان و یمن را در دستور کار قرار دهد.
- جمهوری اسلامی همچنین می‌تواند و باید در حوزه‌های فناوریانه نظیر هوش مصنوعی، فیزیک کوانتوم، هوافضا، موقعیت‌یابی مکانی، اینترنت اشیا و ... با چین همکاری کرده و نوآوری را سرلوحه سیاستگذاری‌ها قرار دهد. زیرا این کشور در گزارش اخیر موسسه سیاست راهبردی استرالیا^۱ در سال ۲۰۲۴، از ۶۴ حوزه فناوری در ۵۷ مورد آن سرآمد بوده و رتبه اول را دارد.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

سپاسگزاری

نویسندگان از پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس، شهید سپهبد پاسدار حاج قاسم سلیمانی جهت فراهم کردن شرایط انجام این پژوهش کمال تشکر و قدردانی را دارند.

ORCID

Seyed Hamzeh
Safavi

<https://orcid.org/0000-0002-4714-1340>

Amirhossein
Elhami

<https://orcid.org/0000-0002-8952-9650>

Ahmad Ramezani

<https://orcid.org/0000-0003-4276-4554>

منابع

- موسوی نیا، سیدرضا، (۱۳۹۸)، آینده‌پژوهی (الگوی امتداد حال) و کاربری نظریه‌های روابط بین‌الملل، رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، دوره ۱۱، شماره ۱، صص ۱۷۷-۱۵۶.

1. Australian Strategic Policy Institute (ASPI)

- حاجیانی، ابراهیم، (۱۳۹۱)، *اصول و روش‌های آینده‌پژوهی*، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).

References

- Bell, Wendell, (1996a), *The Foundations of Futures Studies; Human Science for a New Era: History Purposes, and Knowledge*, New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers.
- Bell, Wendell, (1996b), "What Do We Mean by Futures Studies?", In: *New Thinking for a New Millennium*, Slaughter, Richard A, London: Routledge.
- Bell, Wendell, (1997), "History, Purposes, and Knowledge", In: *Foundations of Futures Studies*, Vol. 1, New Brunswick and London: Transaction Publishers.
- Bell, Wendell, (2003), *Foundations of Futures Studies*, London: Routledge.
- Bipe Conseil: Copenhagen Institute for Future Studies, and Institute for the Future, (1992), *Wild Cards: A Multinational Perspective*, *Institute for the Future*.
- Brier, David J, (2005), "Making the Future: A Review of Time Horizons", *Futures*, No. 37, pp. 833–848.
- Cornish, Edward, (1969), "The Professional Futurist" In: *Jungk R, Galtung J, Editors, Mankind 2000*, Oslo: Universit-etsforlaget.
- Glenn, Jerome C. & Gordon, Theodore J, (2009), *Futures Research Methodology*, UN: The Millennium Project.
- Godet, Michel, (2006), *Creating Futures: Scenario Planning as a Strategic Management Tool*, London: Economica.

- Greeuw, Sandra C. H. et al., (2000), *Cloudy Crystal Balls: An Assessment of Recent European and Global Scenario Studies and Models*, Copenhagen: European Environment Agency (Environmental Issues Series 17).
- Inayatullah, Sohail, (2000), "The Views of Futurists", *The Knowledge Base of Futures Studies* 4, Melbourne: Futures Study Centre.
- Kahn, Herman & Anthony J. Wiener, (1967), *The Year 2000 – A Framework for Speculation on the Next Thirty-Three Years*, New York: Macmillan.
- Kosow, Hannah & Gasner, Robert, (2008), *Methods of Future and Scenario Analysis: Overview, Assessment, and Selection Criteria*, Bonn: German Development Institute.
- Kuosa, Tuomo, (2011), "Evolution of Futures Studies", *Futures*, Vol. 43, pp. 327-336.
- Lawshe, C.H, (1975), "A Quantitative Approach to Content Validity", *Personnel Psychology*, 28: 563-575.
- List, Dennis, (2005), *Scenario Network Mapping: The Development of a Methodology for Social Inquiry*. Doctoral Dissertation: Division of Business and Enterprise, University of South Australia.
- Martilla, John A. & James, John C, (1977), "Importance-Performance Analysis", *Journal of Marketing*, Vol. 41, No. 1, pp. 77-79.
- Masini, Elenora, (1983), *Visions of Desirable Societies*, Oxford: Pergamon Press.
- Masini, Elenora, (1993), *Why Futures Studies?* London: Grey Seal.
- Melnikovas, Aleksandras, (2018), "Towards an Explicit Research Methodology: Adapting Research Onion Model for Futures Studies", *Journal of Futures Studies*, Vol. 23, No. 2, pp. 29-44.

- Mingers, John, (2006), *Realising Systems Thinking: Knowledge and Action in Management Science*, New York: Springer.
- Molis, Arūnas, (2008), *Bendrosios ES Saugumo ir Gynybos Politikos Plėtros Scenarijų Tyrimas*, Doctoral Dissertation, Vilnius: Vilnius University.
- Paavola, Sami; Hakkarainen, Kai & Sintonen, Matti, (2006), “Abduction with Dialogical and Trialogical Means”, *Logic Journal of IGPL*, Vol. 14, No. 2, pp. 137-150.
- Puglisi, Marika, (2001), “The Study of the Futures: An Overview of Futures Studies Methodologies, Interdependency between Agriculture and Urbanization: Conflicts on Sustainable Use of Soil Water”, *Seminaires Mediterraneens*, Vol. 44, pp. 439-463.
- Saleh, Mohamed; Agami, Nedaa; Omran, Ahmed & El-Shishiny, Hisham, (2008), *A Survey on Futures Studies Methods*, Cairo: Faculty of Computers and Information-Cairo University-INFOS.
- Sardar, Ziauddin, (1999), *Rescuing All of Our Futures: The Futures of Futures Studies*, London: Adamantine Press.
- Saul, Peter, (2001), “This Way to the Future”, *Journal of Futures Studies*, Vol. 6, No. 1, Pp. 107–120.
- Saunders, M., Lewis, P., & Thornhill, A, (2019), *Research Methods for Business Students*, England: Pearson Education Limited.
- Schwartz, Peter, (1998), *The Art of the Long View: Planning for the Future in an Uncertain World*, New Jersey: John Wiley & Sons.
- Steinmüller, Karlheinz, (1997), *Grundlagen und Methoden der Zukunftsforschung: Szenarien, Delphi, Technikvorausschau*, Gelsenkirchen: Sekretariat für Zukunftsforschung, No. SFZ-Werkstatt Bericht 21.

- Steinmuller, Karlheinz, (2004), "The Future as a Wild Card, A Short Introduction to a New Concept", Spatial Development Trends: Nordic Countries in a European Context, *Nordregio*, No. 6.
- UNEP (United Nations Environment Programme), (2002), *GEO 3 Global environment outlook 3. Past: Present and Future Perspectives*, London: Routledge.

In Persian

- Mousavinia, S. R, (2019), "Future Studies and Application of International Relation Theories", *Political and International Approaches*, Vol. 11, No. 1, 156-177. [In Persian]
- Hajiani, Ibrahim, (1391), *Principles and Methods of Future Research*, Tehran: Imam Sadegh University Press. [In Persian]

استناد به این مقاله: صفوی، سید حمزه، الهامی، امیرحسین و رمضان‌نای، احمد، (۱۴۰۳)، «چشم‌انداز حضور راهبردی چین در جنوب غرب آسیا و تاثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران»، پژوهش‌های راهبردی سیاست، دوره ۱۳، شماره ۵۱، ۲۳۹-۲۸۲.

Doi: 10.22054/QPSS.2024.76352.3325

Quarterly of Political Strategic Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License